

Josep Maria Llompart amb la seva esposa, Encarna Viñas ■ ARXIU LLOMPART-VIÑAS

“Mentre em resti un bri d'alè”

■ Ahir es va commemorar centenari del naixement de Josep Maria Llompart, un referent de catalanitat insubstituïble

■ Llompart era un militant de pedra picada, molt disposat a fer qualsevol servei que cregués que el país necessitava

Aina Vives
Palma

“[És] la història d'un sacrifici, d'una obligada, i vull creure que també eficaç, pèrdua del meu temps. I d'una ferma voluntat de servei a la cultura dels Països Catalans. Sacrifici i pèrdua de temps que —no cal dir-ho— repetiré sempre que calgui, i voluntat de servei que mai no em mancarà mentre em resti un bri d'alè” (Llompart, 1982).

Ahir, divendres, dia 23 de maig, es va commemorar el centenari del naixement de Josep Maria Llompart i de la Penya, un referent de país insubstituïble i un dels millors poetes

en llengua catalana del segle XX a Mallorca. Assagista, prologuista fecund, crític literari, editor, traductor del galaicoportuguès i activista cultural, Llompart es va sacrificar per la reconstrucció nacional dels Països Catalans. “Això és important en aquests moments, i per això cal que treballem sense desmai. La nostra nació és avui (...) una absoluta ruïna. Només resta en peu la paret mestra de l'idioma; una paret amenaçada, plena d'esquerdes, en perill imminent d'esborrar-se per sempre”, escriu a *Països Catalans? I altres reflexions* (Moll Nova Editorial, 1991). I afegeix: “Per la tasca que hem de dur a terme, cal que somiem una pàtria. Però l'hem de somiar

com hauria volgut el poeta Pere Quart: completa. De Salses fins a Guardamar i de Fraga fins a Maó.”

Família conservadora

Josep Maria Llompart va néixer al carrer de la Missió, número 13, de Palma, el 23 de maig de 1925. Va créixer en un ambient conservador. La família paterna tenia avantpassats mariners i forners. L'avi mariner se'n va anar a Cuba i va fer una petita fortuna. Ho va perdre tot per culpa d'inversions desafortunades i es va suïcidar a Mallorca. Pilar Arnau, doctora en filologia i filosofia i biògrafa de Josep Maria Llompart, explica la importància que va tenir aquest fet:

‘Vocabulari privat’

“Anava a fer un cursset de català mig clandestí que organitzava l'Obra; era l'hivern, vestida de negre, ulleres negres, i Llompart quan va veure aquella al·lota que li presentava un sobre amb les paraules de Bernat Vidal i Tomàs em va mirar amb un posat com de distància. Jo li vaig dir a Bernat que Llompart no era simpàtic i ell, que jo era una persona esquerpa de poble. A la primera impressió ens vàrem trobar tots els defectes del món”, recorda l'escriptora Antònia Vicens. La història es recull a *Vocabulari privat*.

“Va ser decisiu, passen de viure de rendes a estar a la ruïna. Així és com el seu pare de Llompart decideix fer la carrera militar, sense tenir una gran vocació”.

Miquel Llompart arriba al grau de tinent coronel d'infanteria, es va casar amb Dolores de la Penya, que provenia de la Península i, curiosament, d'una estirp militar. Dolores i Miquel tenen primer dos fills, passen els anys i arriba la filla, Maria, que mor al cap de 40 dies, i més tard, Josep Maria. “El varen protegir molt, va ser un nin aviciat, molt tímid d'infant i d'adolescent”, diu Arnau. Entre Josep Maria i els germans grans es duia 17 i 21 anys, els germans eren com pares i els pares, com avis. Tenia uns mesos quan varen destinar el seu pare a la Corunya i va viure allà uns cinc anys. Arnau explica que “l'estada a Galícia és important per les llengües que ell sentia. Els seus pares li parlaven en castellà, entre la família parlaven en castellà, però, curiosament, el pare i la mare entre ells xerraven en mallorquí”. També constata el contacte passiu que tingué amb el gallec, el servei domèstic el parlava. “(...) El meu pare i l'avi i el besavi eren els àngels tutelars de la infantesa (...). Ells m'ensenyaren el parlar de casa (...) i a menysprear aquells que parlaven paraules del carrer, molt d'ala curta, propis d'aquella gent que el meu pare comandava i l'avi empresonava i el besavi jutjava (...)”, escriu a

Petita història familiar, 1974.

Primer contacte amb el català

L'any 1930, el pare va passar a la reserva i la família va tornar a Mallorca. Aquí és quan es produeix el primer contacte "passiu" amb el català. Va tenir una infecció real i va haver d'estar enllitat. El pare, per entretenir-lo, li llegia les rondalles mallorquines de mossèn Alcover autotraduïdes al castellà. Però no se'n va sortir, així que les va haver de llegir en català. Com a fill de casa bona, va estudiar als Jardines de la Infancia de la Pureza, on li diuen José María. L'any 35, el matricularen a l'Institut Balear i el batxillerat el va fer com a alumne lliure a l'acadèmia Docència Balear, on va tenir "bona relació –segons conta Arnau– amb els fills del marquès de Zayas, cap de la Falange Española de las JONS a Mallorca, i amb els fills de George Bernanos (intel·lectual francès, partidari del bàndol franquista, del qual va renegar quan va veure la magnitud i crueltat de la repressió a Mallorca, ho va plasmar al llibre *Les grands cimetières sous la lune*, 1938)".

El canvi

En esclatar la guerra civil, el matrimoni culen a l'Institut Ramon Llull perquè ja s'ha duit a terme la depuració dels professors progressistes. És aquí és on comença el canvi; es fa amic d'un altre *outsider*, Miquel

Llompart tenia bona relació amb els fills del marquès de Zayas, cap de la Falange Española

Llodrà, pollencí. El seu pare treballava a serveis ferroviaris, era subscriptor de la col·lecció de les Illes d'Ors, a casa tenien llibres en català. Arnau –que prepara una biografia ampliada de Llompart que publicarà El Gall Editor– conta que Llodrà, a més d'amic, també era el seu mentor i protector, era una persona empàtica i molt oberta que coneixia tothom. "Li va passar llibres en català de Joan Alcover, de Joaquim Ruyra i Oms, d'Enric Prat de la Riba, no sé si d'amagat o no; els va començar a llegir, i això va començar a despertar-li la curiositat; hi havia una altra llengua, una altra cultura a Mallorca que a ell li havien amagat", posa de manifest Arnau.

Família Viñas

L'any 1941, Llompart, que no era gaire bo en matemàtiques i ciència, va a repàs per preparar la revàlida. Allà va conèixer Encarna Viñas, la que seria la seva esposa. Era filla d'un professor depurat, republicà i catalanista, Gabriel Viñas. La seva germana era la poetessa Cèlia Viñas. Aquesta família el va influir molt, sobretot des del punt de vista ideològic i cultural. Acaba carrera universitària, Llompart prepara les oposicions de notari unes quantes vegades i no les aprova. També les de secretari d'ajuntament i tampoc les aprova. Tenia trenta-un anys. "El senyor Miquel Forteza li va dir:

Llompart era un gran amic de la novel·lista i assagista Maria Aurèlia Capmany ■ ARXIU LLOMPART-VIÑAS

'Pep, tu no pots continuar així, vine a la delegació del Ministeri d'Obres Públiques, i el va col·locar d'administratiu i es va casar amb l'Encarna; van ser unes noces molt romàntiques. Feia quinze anys que festejaven, dotze oficialment", explica Arnau.

Aquell any, 1956, l'escriptor Camilo José Cela li va proposar treballar en el projecte que tenia al cap, la revista *Papeles de Son Armandans*. Llompart ho va acceptar, però abans va negociar la incorporació de la literatura catalana a la publicació. "Ell n'era conscient, de la importància de la literatura i la premsa cultural rigorosa com a eina per difondre els codis d'identitat propis", assenyala Arnau. Primer va fer de secretari; després, d'assessor literari, i el 1957, Cela el va nomenar sotsdirector. Hi va treballar fins al 61. Va emprar la publicació per promoure i difondre la literatura catalana a l'exterior, fonamentalment entre els exiliats. En aquella època i gràcies a la participació a *Papeles de Son Armandans* i a les Converses de Formentor, va conèixer Borges i Cortázar, també alguns intel·lectuals com ara Américo Castro i Jorge Guillén.

Aquesta va ser l'època de les tertúlies literàries a can Guillem Colom; s'hi llegien poemes i es parlava de literatura. També, el naixement de la Generació dels 50 que es cohesionava sota el nom dels Amics de les Lletres i que reunia Llompart, Jaume Vidal Alcover, Llorenç

Moyà, Blai Bonet, Bernat Vidal i Tomàs, Manuel Sanchis Guarner, Josep Maria Palau i Camps i Aina Moll.

Editorial Moll

El 10 d'octubre, Marià Villangómez li va adreçar una carta perquè s'incorporàs a can Moll. A l'Editorial Moll va impulsar la creació de noves col·leccions. La més significativa va ser Balanguera, una col·lecció de poesia, on ell es va estrenar amb *Poemes de Mondragó* (1961). "Va fer molta feina de promoció d'escriptors joves, moltíssima; Llorenç Capellà, Gabriel Janer Manila, An-

Va fer molta promoció d'escriptors joves: Llorenç Capellà, Gabriel Janer Manila, Antònia Vicenç...

tònia Vicenç, Pau Faner...", explica Joan Mas i Vives, que va ser catedràtic de filologia catalana a la Universitat de les Illes Balears, crític literari, historiador de la literatura i assagista. "Era l'única editorial que funcionava amb regularitat", comenta Mas i Vives. "A can Moll, ell va fer una discriminació positiva a favor de tothom que escrivia en català, ho diu en una entrevista; no filaven prim", afegeix Pilar Arnau.

Paraula poètica

El seu primera recull de versos, *Poemes de Mondragó*, va sortir el

No més pròlegs

Llompart i Jaume Fuster són els dos grans prologuistes catalans de la segona meitat del segle XX. Balutxo recorda que va arribar un moment en què Llompart ja estava cansat de fer pròlegs i va posar un escrit a la porta del seu despatx que deia "No faig més pròlegs, només presentacions. Absteniu-vos de demanar-me'n". Així i tot en va fer. Recorda una altra "frase brutal": "Valla pena escriure poesia en aquest món només perquè te la critiqui una persona com Joan Mas i Vives."

1961 i es va reeditar el 1972. El segon, *La Terra d'Argensa*, és del 72. El 74 es va publicar *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*. "Ell tenia un posat de senyor seriós, molt correcte, molt fi, però hi ha una mala bava en aquest poemari contra la seva família i la seva classe social d'origen que és increïble", indica la seva neboda Cèlia Ribas. I afegeix que en aquest poemari Llompart "diu coses molt gruixudes, molt ben dites, amb un to molt elegant, però les diu". La seva família, recorda Ribas, era "classista a matar i amb un to espanyolista a matar" i els va sortir un fill "catalanista, que a sobre va renegar de la seva classe social d'origen i que creia en el socialisme. A més, el fill que havia de ser un notari i va i vol ser poeta. Pitjor no podia ser, va ser un fill renegat". Els seus llibres aparegueren, sovint, distanciat cronològicament: *Urbanitat i cortesia* (1979), *Mandrágora* (1980), que va ser guardonat amb el premi de la Crítica Serra d'Or o el Premi Nacional de la Crítica, *La Capella dels Dolors i altres poemes* (1981), *Jerusalem* (1990) i *Spiritual* (1992).

Joan Mas i Vives el va conèixer quan va escriure un assaig que es titula *La poesia de Josep Maria Llompart* per presentar-me a la crida dels escriptors joves que feia *Serra d'Or*. Durant anys, ambdós

Continua a la plana següent

Ve de la plana anterior

formaven part de la junta directiva de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i viatjaven ple-gats a Barcelona. De llavors ençà, Mas ha conviscut amb la seva poesia: “Llompарт és un escriptor que no té molts de llibres, però que en té un de cada una de les tendències literàries que va conèixer. És fidel a una sèrie de constants, sobretot al tema de la mort, del pas del temps, amor i mort mesclar-ho junt. Però sobretot és l'estil, un estil que jo trob que és d'una gran potència. La seva paraula poètica, segueixi el corrent que segueixi, ho fa sempre amb alguns llibres exemplars d'aquests corrents que va co-neixent.”

Dels poemes llompartians, Mas n'escull un: *Mirall*, del llibre *Jerusalem*. Ho fa per un motiu personal. “És un poema molt curt, molt bèstia, parla de la mort, de quan ja no et queda res, ni la literatura”, comenta emocionat. “No sé si és perquè tenc un tracte repetit amb la poesia de Llompарт que no la sé llegir només com a literatura sinó que de qualque manera la visc de manera visceral en determinats moments, m'ha acompanyat al llarg dels anys, no per divertir-me sinó com una relació directa.” Per Mas i Vives, “Llompарт era un mili-

El Comitè de Defensa de Macià Manera va anar a can Llompарт. Va dir: “On he de signar i què voleu que faci?”

tant sense esclètxes, de pedra picada, molt disposat a fer qualsevol servei que cregués que el país necessitava”.

Obra Cultural Balear

La doctora en història Lina Moner està muntant l'exposició sobre el període concret en què Llompарт va presidir l'Obra Cultural Balear (OCB). “A Llompарт li va tocar viure el moment més complicat com a president de l'OCB”, afirma Moner, que integra el consell assessor de l'entitat. Acabava de morir Franco, hi havia molta expectació, s'havien de legalitzar els partits polítics, s'obria Espanya a la democràcia. El 1976, alguns socis consideren que l'OCB s'ha de dissoldre. De fet, ningú es presenta a les eleccions de president i la junta directiva acorda triar-ne un d'entre els qui formen part de la junta, i van escollir Llompарт.

Com a president protagonitza un moment històric. El dia 29 d'octubre de 1977, la societat civil mallorquina es manifestava per primera vegada a favor de l'autogovern dels pobles de les Balears. Quan Llompарт llegia el manifest consensuat en primer lloc per tots els partits nacionalistes i, després, assumit també per la UCD i el PSOE, va afirmar: “No tinguem por de donar a aquesta llengua nostra el nom amb què és coneguda i estudiada arreu del món: el de llengua catalana.” Una part del públic va cridar: “No, no, no. Mallorquí, ma-

Llompарт en una intervenció al Fossar de les Moreres el 1977 ■ ARXIU LLOMPART-VIÑES

llorquí, mallorquí!” Però Llompарт, en lloc d'arrufar-se, es va afanyar a replicar amb veu ferma: “Català, català, català!”. “Aquell vespre, acabada la manifestació, vàrem anar al bar Ciutat, que hi havia a la plaça de Santa Eulàlia, Aina Moll, Antoni Serra i Pep Llompарт jo. Aina Moll li va fotre una esbrancada, ‘pareix mentida, Pep, ens has fet retrocedir vint anys i no sé què.’ Em vaig enfadar molt amb ella i li vaig dir: ‘Escolta, aquest home el que ha fet és posar en evidència una cosa que està encoberta, amagada i oculta.’ Antoni Serra també li va donar suport”, recorda Bartomeu Mestre Sureda, conegut com Balutxo. L'escriptor i amic comenta que Llompарт es va sentir “desautoritzat en certa manera”. Aina Moll era una persona amb prestigi, era la continuadora i el referent de l'obra de Francesc de Borja Moll, i coautora del *Diccionari català-valencià-balear*.

L'activisme

El 1985, Balutxo formava part de la gestora del Partit Socialista de Mallorca (PSM). L'executiva havia dimitit. Li va demanar un escrit d'adhesió per celebrar el 10è aniversari de la formació i va dir

que sí. En el seu escrit, demanava als “companys” del partit nacionalista que no el defraudassin i que mantinguessin encesa la flama de l'esperança i de la il·lusió. I acabava dient: “Jo sé que no veuré realitzat el meu somni personal (...); però també sé que, donant-vos suport, puc fer possible que algun dia, segurament quan jo ja no hi seré, (...) aquest somni personal esdevingui realitat: uns Països Catalans lliures i socialistes dins el marc de l'Europa dels pobles.”

Al 1988, Balutxo es va tornar a adreçar a l'amic perquè li escrigués el manifest de la primera manifestació del 31 de desembre que es va celebrar sota el lema “Mallorca no és Espanya”. L'any abans, ell, junt amb l'escriptor i exobrer-capellà manacorí Jaume Santandreu, havia creat l'agrupació d'ERC a Mallorca, estaven decebuts del PSM. “Al manifest va citar els llinatges d'aquells que varen fundar el nostre poble, entre els quals figurava el de Martorell, amb el propòsit de fer saber a aquell bèstia de Jaime Martorell, ultradretà i anticatalanista, que havia posat una bomba al repetidor de TV3 a Alfàbia, que ell

Revista ‘Llull’

Lina Moner comenta que allò que Llompарт no podia dir com a president de l'OCB, ho publicava a la revista *Llull*, que era de l'entitat. “L'Obra tenia una posició més moderada i a la revista es podia manifestar clarament”, assenyala Moner. En temps de Llompарт, l'OCB va obrir una biblioteca amb material didàctic en català per a mestres i alumnes i també delegacions en els pobles, a més de continuar amb els cursos de català.

també era mallorquí.”

Macià Manera

Després, va venir la detenció el 21 de juliol de 1989 d'un jove picapedrer de Montuïri anomenat Macià Manera. L'acusaren de pertànyer a l'organització armada Terra Lliure. Manera havia format part de les llistes del PSM al 1987, més tard es va presentar Catalunya Lliure. “Els germans Jaume i Maria Antònia Rado em varen venir a veure, estaven afectadíssims. No sabien on anar. Em van demanar auxili.” Balutxo era el secretari d'ERC a Mallorca i estava en l'executiva a Barcelona, havia participat en les converses per desarmar l'organització Terra Lliure. “Justament agafen Macià quan tothom, inclosa la policia espanyola, sabien que Terra Lliure estava en procés de desarmament, va ser un acte de venjança. La qüestió és que jo estava a l'executiva i vaig dir a Àngel Colom, que aleshores era secretari general d'ERC, què feim, i em diu: ‘A un empresonat, suport absolut, només faltaria’.”

Balutxo va constituir amb Jaume Santandreu el Comitè de Defensa de Macià Manera i vàrem començar a tocar portes. Tothom els deien que no. La frase d'un dirigent del PSM va ser: ‘Com més enfora del terrorisme, molt millor.’ “Vàrem

Llompарт va assumir un lideratge enfront del vell Estat i va aixecar la bandera de la llengua i l'autogovern

optar per anar a can Llompарт, al carrer Llorenç Riber, i va ser tocar el timbre, obrir la porta i dir: ‘On he de signar i què voleu que faci?’ Això va ser abans de demanar-li res”, rememora Balutxo. En el moment en què en Llompарт va signar, una bateria de persones s'hi varen afegir –Antoni Serra, Biel Majoral, Antoni Artigues...– en aquest comitè de defensa. Van agafar l'advocat Agustí Gil Matamales. El judici va ser el dia de Sant Sebastià del 1991. Dues setmanes abans, devers Reis, feren una roda de premsa a can Llompарт.

Aquestes són algunes de les accions que varen convertir Pep –així s'hi adreçaven els amics– en un mite social que perviu. Llompарт era expert a ballar minuet, en paraules de l'escriptor Antoni Serra. De tota manera, el que ell volia ser era poeta. L'escriptora Antònia Vicens recorda una conversa d'uns dies abans de morir. “Ell em digué amb un cert pesar que havia dedicat, amb molta alegria i molta passió, la seva vida al país, però que ell només havia volgut ser poeta. I això em va fer mal perquè vaig veure un home que va renunciar a allò que volia ser, només poeta, perquè el país el necessitava. Ho vaig trobar trist i heroic.” Josep Maria Llompарт va assumir un lideratge, sobretot de caire moral, enfront del vell Estat, i va aixecar la bandera de la llengua i l'autogovern. Mallorca, Balears, ja no tornaria a ser la terra submissa que havia estat abans. ■